

Häckande fåglar på jordbruksmark utmed Botniabanans olika dragningsalternativ mellan Nyland och Umeå. Inventeringen 2013

Adriaan "Adjan" de Jong

Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö

Rapport 23

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Wildlife, Fish, and Environmental Studies

Umeå 2014

Häckande fåglar på jordbruksmark utmed Botniabanans olika dragnings- alternativ mellan Nyland och Umeå

Inventeringen 2013

Adriaan "Adjan" de Jong, 2013-12-15

Vilt, Fisk och Miljö
SLU
901 83 Umeå
070-6403092
adriaan.de.jong@slu.se

Rapport till Trafikverket

Innehållsförteckning

Inledning	s. 3
Material och metod	s. 4
Resultat	s. 7
Tack	s. 8
Referenser	s. 9

Områdesvisa genomgångar: bilaga 1
(kan rekvireras från författaren)

Inledning

År 2002¹ påbörjades en före-under-efter studie med kontrolltytor (a BDACI study) av eventuella effekter av Botniabanans på förekomsten av häckfåglar på jordbruksmark. Studien genomfördes på samma sätt och av samma inventerare till och med år 2010. Under denna period kunde tillståndet före och under konstruktionen av Botniabanans skildras. För att dokumentera situationen när Botniabanans hade tagits i bruk (åtminstone för passagerartrafik) fick studien vila fram till i år, 2013. Under 2011 och 2012 inventerades dock alla kontrolltytor för att skapa en obruten serie av base-line data över det av järnvägsbygget icke påverkade fågelbeståndet (de Jong 2012). Med årets inventering (återigen utförd av samma inventerare och enligt samma metodik) inleds ”efter” fasen av studien som planeras att pågå under tre säsonger.

BDACI-studier i anslutning till infrastrukturprojekt har rekommenderats och efterlysts av bl.a. Roedenbeck et al. (2007), Fahrig och Rytwinski (2009) och Benítez-López et al. (2010). Så vitt jag vet har dock några fullskaliga ornitologiska BDACI-studier ännu inte presenterats i den vetenskapliga litteraturen.

I Norrlands kustland utgör jordbruksmark en mindre andel av landskapets totala yta. Många jordbruksmarker ligger insprängda som ”öar” i skogs- och myrlandskapet. De arter som är knutna till jordbruksmark behöver en tillräcklig stor ”ö” med en rad olika kvalitéer för sin överlevnad. Fragmenteras en sådan ”ö” kan detta resultera i en utarmning som kan vara betydligt större än den man kunde förvänta sig av enbart arealförlusten. Det är jordbruksarternas förväntade känslighet för arealförlust och fragmentering i detta landskap som ligger bakom studiens taxonomiska urval.

En stor andel av jordbrukslandskapets fågelarter har dessutom minskat kraftigt under de senaste decennierna (Svensson et al. 1999, Ottvall et al. 2008, Lindström & Green 2013). Orsakerna bakom denna minskning är bristfälligt kända men ändringar i markanvändning, andra grödor, ny teknik, minskade arealer och fragmentering av jordbrukslandskapet anses vara viktiga faktorer. Flera häckfågelarter har fortfarande relativt starka stammar i Norrlands kustland och faktorer som påverkar dessa bestånd negativt kan därför anses vara väsentliga, även på nationell nivå.

Vi har valt att koncentrera arbetet kring sju arter som är tydligt knutna till det ”aktiva” jordbrukslandskapet; tofsvipa, storspov, sånglärka, ladusvala, ängspiplärka, stare och ortolansparv. Dessa sju arter kallas i denna rapport för **nyckelarter**. Ladusvala och stare kan anses speciellt knutna till kreatursbete och häckar dessutom i byggnader eller holkar. Ortolansparven häckar även på kalhyggen.

Ytterligare nio arter räknas här som indikatorer för ett rikt jordbrukslandskap i vidare bemärkelse; mindre strandpipare, ljungpipare, enkelbeckasin, skogssnäppa, jorduggla, gulärka, buskskvätta, törnskata och rosenfink. Dessa kallas för **stödarter** i denna rapport. Deras förekomst tyder på att det finns andra landskapselement än ren (brukad) jordbruksmark inom området, till exempel våtmarker, kantzoner eller buskmark.

¹ Studien föregicks av en pilotstudie under 2000 och 2001.

Material och metod

I studien 2013 ingick tretton provytor utmed Botniabanans sträckning mellan Nyland och Umeå, samt sex provytor i likartade jordbrukslandskap (referensytor) inom regionen (tabell 1). För kartor över områdena hänvisas till rapporten från 2002 års inventering. Den sammanlagda arealen av de inventerade ytorna är drygt 1800 hektar. Under inventeringssäsongen förekom reguljär persontågtrafik på hela banan. Värt att notera är att ett av områdena (Degernäs) har påverkats kraftigt av kompensationsåtgärderna som utfördes i samband med bygget av Botniabanen.

Referensytorna Holmnäs och Norrfors inventerades av Marianne de Boom, de övriga områdena av författaren. Inventeringen skedde i form av en så kallad förenklad revirkartering (Svensson 1978, Svensson & Svensson 1995, Svensson 2001, Naturvårdsverket 2004).

Alla nitton studerade områdena besöktes fyra gånger under perioden 7 maj - 8 juli (tabell 2). De exakta inventeringstidpunkterna redovisas för varje objekt i bilaga 1. Totalt omfattade fältarbetet drygt 205 effektiva inventeringstimmar. Dagar med regn och/eller hård vind har undvikits.

Områdena undersöktes till fots så att ingen punkt låg längre bort än 100 meter från observatören. Ibland räckte det att gå på vägar och stigar, men vanligtvis genomkorsades fälten. Extra uppmärksamhet ägnades åt skogsbryn, åkerholmar, raviner, vattendrag och bebyggelse.

Observationerna av nyckel- och stödarter ritades in på fältkartor. Tolkningen av fältkartorna gjordes av författaren och följde reglerna i Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne – Manual för fältarbetet (Svensson 2001).

Begreppet ”par” används här som synonym för revir, revirhävdande hane, bo med ägg/ungar eller icke-flygga ungar. Med tanke på alla olika varianter och händelsealternativ hos fåglarnas häckningsbiologi är detta sätt att hantera begreppen det enda realistiska i en studie som denna.

Tabell 1. Geografiska uppgifter, tidsinsatsen och statusen för bygget av Botniabanan för de inventerade områdena.

	Kartblad ¹⁾	Kommun	Län	Areal (ha)	Tidsåtg. ²⁾
Nyland	18H9j	Kramfors	Y	30	15.8
Frök ³⁾	18H8j	Kramfors	Y	49	14.1
Västansjö ³⁾	19I2g	Örnsköldsvik	Y	65	11.9
Kornsjö	19I2g	Örnsköldsvik	Y	82	10.9
Stranne	19J5a	Örnsköldsvik	Y	35	15.0
Strandnyland	19J5a	Örnsköldsvik	Y	62	12.4
Hjälta	19J5b	Örnsköldsvik	Y	102	12.0
Tävra ³⁾	19J5b	Örnsköldsvik	Y	58	12.2
Kasa	19J5/6c	Örnsköldsvik	Y	100	10.6
Ava	19J9f	Nordmaling	AC	119	16.6
Lögdeå	20J0f	Nordmaling	AC	88	11.5
Långed	20J1i	Nordmaling	AC	34	21.3
Hörneå	20K2a	Nordmaling	AC	49	13.9
Stöcke	20K5d	Umeå	AC	214	9.5
Stöcke NE	20K5d	Umeå	AC	37	10.1
Degernäs	20K5d/e	Umeå	AC	64	19.5
Bösta ³⁾	20K5b	Umeå	AC	142	11.6
Holmnäs ³⁾	20K6a	Umeå	AC	259	6,8
Norrfors ³⁾	20K8b	Umeå	AC	234	8,1

¹⁾ Delar av området kan ligga inom ett angränsande kartblad.

²⁾ Tidsåtgången för fyra besök i timmar per 100 hektar.

³⁾ Referensyta.

Tabell 2. Besöksdatum 2013 för de inventerade områdena.

	Besök 1	Besök 2	Besök 3	Besök 4
Nyland	18/5	29/5	16/6	28/6
Frök	18/5	29/5	16/6	28/6
Västansjö	18/5	29/5	18/6	6/7
Kornsjö	17/5	30/5	18/6	6/7
Stranne	17/5	25/5	16/6	6/7
Strandnyland	17/5	25/5	18/6	6/7
Hjälta	13/5	31/5	11+16/6	7/7
Tävra	13/5	30/5	16/6	7/7
Kasa	13/5	25/5	11/6	7/7
Ava	19/5	4/6	17/6	8/7
Lögdeå	8/5	22/5	6/6	8/7
Långed	7/5	22/5	31/5	4/7
Hörneå	8/5	24/5	5/6	4/7
Stöcke	12/5	23/5	8+9/6	3/7
Stöcke NE	8/5	24/5	6/6	3/7
Degernäs	16/5	1/6	12/6	24/6
Bösta	14/5	26/5	7/6	29/6
Holmnäs	8/5	25/5	16/6	29/6
Norrfors	12/5	26/5	15/6	5/7

Resultat

Resultaten från inventeringen 2013 sammanfattas i tabell 3. Förekomsten av nyckelarter och stödarter inom varje område framgår av tabell 4. Områdesvisa redovisningar finns i bilaga 1.

Tabell 3. Resultat av inventeringen 2013 i sammanfattning.

Område		Antalet par nyckelarter	Par av nyckelarter utom ladusvala och stare	Antalet stödarter
Nyland	A	5	1	1
Frök	B	6	3	1
Västansjö	C	15	5	1
Kornsjö	D	18	14	2
Stranne	E	0	0	2
Strandnyland	F	7	2	3
Hjälta	G	10	5	1
Tävra	H	14	10	5
Kasa	I	21	14	1
Ava	J	27	14	3
Lögdeå	K	19	13	2
Långed	L	5	1	0
Hörneå	M	3	0	2
Stöcke	N	58	42	3
NE Stöcke	O	1	0	0
Degernäs	P	28	27	4
Bösta	Q	18	6	1
Holmnäs	R	42	28	3
Norrfors	S	29	14	2

Tabell 4. Uppskattat lägsta antal par av nyckelarter och stödarter i de inventerade områdena 2013. Bokstavsbezeichnung enligt tabell 3. Se bilaga 1 för detaljer.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
Tofsvipa	1	1	2	12		1	1	7	11	5	?			13		11	1	9	4
Storspov		2	3	2			3	1	2	7	6	1		12	1	7	4	6	7
Sånglärka						1		2	1	2	5	?		16		6		8	2
Ladusvala	4	3	8	4		5	3	4	5	12	6	4	3	15		1	12	14	15
Ängspiplärka							1				2			1		3		4	?
Stare			2				2		2	1				1			1	?	?
Ortolansparv																		1	1
M. strandpipare																			
Ljungpipare																			
Enkelbeckasin				1			?	2		1	?		2			2			
Skogssnäppa						1		1				?		1	?				?
Jorduggla									?					1		1		1	
Gulärta						3		3		3	2					5		4	
Buskskvätta	3	2	3	1	2	6	1	3	2	7	4		1	3		3	8	4	3
Törnskata										?									
Rosenfink			?		1		?	1						?					2

? = Arten har setts under omständigheter som tyder på häckning men uppfyller inte kriterierna för att räknas som häckfågel (Svensson 2001).

Vissa uppskattningar av antalet par utgörs av ett intervall inom vilket det verkliga antalet förväntas ligga (bilaga 1). Här har endast de lägsta talen i dessa intervall tagits upp. Samtliga siffror utgör således den lägsta skattningen av antalet häckande par.

De tomma rutorna i tabellen skall läsas så att arten med stor sannolikhet inte häckade i området.

Tack

Ett stort tack till min sambo Marianne de Boom för inventeringen av referensytorna Holmnäs och Norrfors. Jag vill också tacka Trafikverket för ett gott samarbete.

Referenser

- Benítez-López, A., R. Alkemade & P. A. Verweij. 2010. The impacts of roads and other infrastructure on mammal and bird populations: A meta-analysis. *Biological Conservation* 143:1307-1316.
- de Jong, A. 2012. Häckande fåglar på jordbruksmark utmed Botniabanans olika dragningsalternativ mellan Nyland och Umeå. Inventeringen 2012. Stencil. Institutionen för Vilt, Fisk och Miljö, SLU, Umeå. Tidigare rapporter finns också för åren 2001-2011.
- Fahrig, L. & T. Rytwinski. 2009. Effects of roads on animal abundance: an empirical review and synthesis. *Ecology and Society* 14(1):21.
- Lindström, Å. & M. Green. 2013 Monitoring population changes of birds in Sweden. Annual rapport for 2012. Department of Biology, Lund University. 80 pp.
- Naturvårdsverket. 2004. Undersökningstyp: Inventering av jordbrukslandskapets fåglar. www.naturvardsverket.se.
- Ottvall, R., M. Green, Å. Lindström, S. Svensson, P-A. Esseen & L. Marklund. 2008. Distribution and habitat choice of the Ortolan Bunting *Emberiza hortulana* in Sweden. *Ornis Svecica* 18(1):3-16.
- Roedenbeck, I.A., L. Fahrig, C. S. Findlay, J. E. Houlahan, J. A. G. Jaeger, N. Klar, S. Kramer-Schadt & E. A. van der Grift. 2007. The Rauschholzhausen Agenda for road ecology. *Ecology and Society* 12(1):11.
- Svensson, S. 1978. Förenklad revirkarteringsmetod för inventering av fåglar på myrar och mossar. *Vår Fågelvärld* 37: 9-18.
- Svensson, S. 2001. Övervakning av jordbrukslandskapets fåglar i Skåne. Manual för fältarbetet. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Svensson, S. & M. Svensson. 1995. Ett långsiktigt övervakningsprogram för jordbrukslandskapets fåglar i Kristianstad och Malmöhus län. Metodstudien 1995. Ekologiska institutionen, Lunds universitet.
- Svensson, S., M. Svensson & M. Tjernberg. 1999. Svensk fågelatlas. *Vår Fågelvärld*, supplement nr. 31. Stockholm.